

ACADEMIA ROMÂNĂ – FILIALA IAȘI
INSTITUTUL DE ISTORIE „A. D. XENOPOL”

**MODERNIZAREA
SISTEMULUI PENITENCIAR ROMÂNESC
1832-1874**

Rezumatul tezei de doctorat

**Coordonator științific,
C.S. I Dr. MIHAI-ȘTEFAN CEAUȘU**

**Doctorand,
ILIE-AUREL URSU**

IAȘI - 2017

CUPRINS

INTRODUCERE.....	p. 3
CAPITOLUL I: <i>Principatele Române la începutul secolului al XIX-lea.</i>	
<i>Orizont politic și statut juridic.....</i>	p.20
- <i>Privire de ansamblu asupra situației politice din zonă.....</i>	p.20
- <i>Aspecte, realități și tendințe politice interne.....</i>	p.32
CAPITOLUL II: <i>Regulamentul Organic – prima legiuire cu caracter</i>	
<i>constituțional a Principatelor Române.....</i>	p. 42
- <i>Aspecte privind elaborarea Regulamentului Organic.....</i>	p.42
- <i>Conținutul și semnificația legiuirii.....</i>	p.55
CAPITOLUL III: <i>Organizarea și administrarea sistemului penitenciar în</i>	
<i>Principate sub regimul Regulamentului Organic.....</i>	p. 71
- <i>Preliminarii istorice regulamentare.....</i>	p.71
- <i>Închisorile sub administrația domniilor „reglamentare”.....</i>	p.84
- <i>Regimul detenției la ocnă.....</i>	p.100
- <i>Sub regimul politic al domniilor de la Balta Liman.....</i>	p. 103
CAPITOLUL IV: <i>Organizarea sistemului penitenciar în perioada domniei lui</i>	
<i>Al. I. Cuza.....</i>	p.125
- <i>Context reformator.....</i>	p.125
- <i>Preocupări legislative în domeniul siguranței publice.....</i>	p.127
- <i>Mihail Kogălniceanu și reformarea sistemului penitenciar.....</i>	p. 143
- <i>Pedeapsa capitală și noul Cod Penal.....</i>	p. 156
CAPITOLUL V: <i>Reformarea sistemului penitenciar din România în primul</i>	
<i>deceniu al monarhiei constituționale.....</i>	160
- <i>Continuitate sau schimbare în 1866 ?.....</i>	p.160
- <i>O nouă lege asupra regimului închisorilor din România.....</i>	p.164
ÎNCHEIERE.....	p. 192
ANEXE.....	p. 207
BIBLIOGRAFIE.....	p. 252

Într-o perioadă istorică deosebit de agitată la nivel general, european, mai ales din punct de vedere politic, și cu profunde transformări pe multiple planuri, începând cu cel național, continuând cu cele sociale, economice, demografice, ideologice sau cultural-spirituale, societatea românească nu a rămas izolată de restul lumii. Problemele mari, importante pentru destinul unei societăți, ca și cele subsidiare, aparent ne semnificative, dar cuprinse laolaltă cu cele dintâi și integrate cerințelor generale ori specifice fiecărei etape de dezvoltare a unui popor, nu au lăsat lumea românească lipsită de reacție. Indiferent de natura, de rolul și ponderea lor în procesul evolutiv al societății românești, acestea și-au făcut loc, cu timpul, pe agenda de lucru a factorilor decizionali sau de influență, chiar dacă felurite constrângeri, din interior sau din afară, le-au împiedicat sau numai le-au întârziat soluționarea.

Perioada istorică ce face obiectul prezentei lucrări, cuprinsă cronologic între anii 1831-1832 și 1874, este, prin urmare, perioada coagulării, afirmării și materializării succesive a obiectivelor naționale, în limitele și prin mijloacele îngăduite de epocă. Procesul emancipării și al construcției naționale, dezvoltat pe temeiul unei ideologii corespunzătoare, a presupus, mai întâi, realizarea unității naționale și crearea statului român modern. Din această perspectivă, se poate spune că elaborarea și intrarea în vigoare a *Regulamentelor Organice* în cele două Principate, apreciate de mulți specialiști ca fiind „legiuri cu caracter constituțional” sau „protoconstituții” de esență modernă, au asigurat o premisă fundamentală pentru atingerea țelului urmărit și anume uniunea *legislativă* între Moldova și Țara Românească, dată fiind perfecta lor similitudine. Este și motivul pentru care, în mod curent, se vorbește de o singură legiuire, Regulamentul Organic, pentru ambele Principate.

Prefațată de uniunea *vamală*, realizată la începutul anului 1848, unitatea *politică* între Moldova și Țara Românească din 1859, urmată la scurtă vreme de unirea *administrativă* din 1862, au semnat treptele parcurse de societatea românească pe drumul afirmării propriei identități și al constituirii statului

național modern, ca nouă entitate politică și juridică pe harta Europei. Desigur, unirea celor două Principate nu a constituit un scop în sine; atât în deceniile premergătoare actului Unirii, cât și în cele imediat următoare, societatea românească a trebuit să-și adapteze nu numai obiectivele, ci și mijloacele și instituțiile la condițiile sau împrejurările istorice specifice fiecărei etape de dezvoltare, influențată mai mult sau mai puțin de modele existente în exterior. Iar dacă în tot cursul veacului trecut, până în primele decenii ale secolului XIX, acele modele veneau dinspre orient, către mijlocul acestui secol, prin mijlocirea tinerilor trimiși la studii în afară, influențele occidentale au început să prevaleze asupra celor orientale, sfârșind prin a le lua locul.

Construcția națională astfel începută a fost însoțită, chiar dacă lent și sincopat, de un proces al modernizării, sesizat în chip diferențiat la toate nivelurile: economic, social, politic, juridic, educațional, edilitar, cultural și, desigur, instituțional. Fiind însă reductibilă la nivelul, mijloacele și posibilitățile de dezvoltare ale societății românești în prima jumătate a secolului al XIX-lea, modernizarea, mai cu seamă la începuturile ei, nu poate fi și nu trebuie înțeleasă ca o revoluție sistemică, cu efecte profunde și imediate, ci doar ca o schimbare de conduită, cu inconsecvențele firești, vizibilă atât în rândul factorilor de decizie, cât și în cel al opiniei publice. Iar raportarea comparativă, calitativă și cantitativă, se cuvine a fi făcută la reperele trecutului mai apropiat, ori mai îndepărtat.

În privința ritmului înregistrat de același proces al evoluției societății românești pe coordonatele modernizării, s-a demonstrat deja în istoriografia noastră că, după constituirea statului național unitar în anul 1859 și după suita marilor acte reformatoare din vremea domniei lui Alexandru Ioan Cuza, cadența sporită a acestora a continuat și sub Carol I, în pofida instabilității regimului politic din primii ani ai monarhiei constituționale. Dar și în aceste etape istorice, modernizarea, ca proces logic și ireversibil, se raportează la aceleași repere ale

trecutului, cărora li se pot adăuga în măsură sporită influențele exercitate din exterior, fie dinspre lumea franceză, fie dinspre cea germană.

Un domeniu, poate, prea puțin ilustrativ pentru preocupările de înnoire manifestate în societatea românească după intrarea în vigoare a *Regulamentului Organic*, dar care nu poate fi ignorat, nici minimalizat, l-a constituit sistemul penitenciar sau cel al închisorilor publice din cele două Principate, ulterior din România. Profilul, menirea și semnificația instituției de acest tip într-o societate (precum cea românească) situată, pe scara istoriei, undeva între medieval și modern i-au asigurat de timpuriu un loc marginal în rândul celorlalte instituții și autorități ale statului.

Având o problematică specifică, lipsită de elemente spectaculoase și, de aceea, fără aderență prea mare în rândul publicului cititor, această parte a istoriei, instituțională, și-a făcut loc cu anevoie în peisajul cercetării științifice fundamentale, atât în trecut, cât și în prezent. La o privire de ansamblu, comparativ cu alte domenii, ea pare să fie marcată de o constantă prioritizare și selectare a temelor, pe criterii cel mai adesea subiective, de numărul redus al celor interesați de cunoașterea și aprofundarea aspectelor de ordin administrativ în procesul evoluției generale, de ponderea mai mică a contribuției lor în reconstituirea trecutului istoric al unei societăți și, nu în ultimul rând, de sărăcia sau lipsa de diversitate a surselor de informare.

Într-o oarecare măsură, ca licențiat în studii juridice și ca slujitor activ al Ministerului Afacerilor Interne, mărturisesc că mă regăsesc în ipostaza celui care năzuiește a deveni specialist într-o zonă și problematică aflate de mai multă vreme în suferință, nu doar din perspectivă istoriografică. Este vorba de zona siguranței publice, a organizării și funcționării sistemului penitenciar și a problemicii închisorilor în societatea românească în trecut, repere care pot oferi idei și explicații, dacă nu și învățăminte, factorilor responsabili sau decizionali de azi, atât sub aspect legislativ, cât și sub cel administrativ. Altfel spus, criza evidentă în care se află de multă vreme sistemul penitenciar

românesc, cu vizibilitate sporită mai ales în ultimele decenii de tranziție postdecembristă, reclamă o necesară întoarcere a privirilor spre trecut, pentru a cunoaște mai bine cauzele generatoare, factorii determinanți, ca și potențialele soluții ameliorative.

Conștientizând, deopotrivă, complexitatea, dificultățile și riscurile, dar și avantajele implicite generate de apropierea și abordarea unui astfel de domeniu, cu o evidentă și chiar pronunțată latură interdisciplinară, mi-am propus, în cuprinsul prezentei lucrări să reiau firul unor mai vechi și sporadice preocupări, reexaminând, cu sporul de informații, de argumente și de perspectivă la dispoziție, *Modernizarea sistemul penitenciar românesc* între anii 1832 și 1874.

Limitele cronologice propuse – la sugestia inspirată a celui care mi-a călăuzit primii pași în cercetarea științifică autentică, istoricul ieșean Mihai Ștefan Ceaușu – nu sunt aleatorii, ci perfect justificate, deopotrivă, în plan istoric, ca și în cel juridic. Punctul de plecare al anchetei îl reprezintă anul intrării în vigoare, în Moldova, a celei dintâi legiuiri cu caracter constituțional pentru Principatele Române, *Regulamentul Organic*, iar reperul cronologic final are la bază noua lege a penitenciarelor din România, adoptată în anul 1874, lege care avea să rămână în vigoare mai bine de jumătate de secol, până în anul 1929.

Perioada istorică focalizată este una dintre cele mai agitate, mai complexe, dar și mai consistente în împliniri pe multiple planuri și, de aceea, extrem de interesantă, din întreaga istorie a modernității românești. Este, pe de o parte, epoca în care societatea românească, eliberată de puțină vreme de regimul turcofanariot și de repetatele ocupații armate străine (chiar dacă lucrările de elaborare a legiurii organice și intrarea în vigoare a Regulamentului au avut loc în timpul ocupației armate țariste), s-a trezit la viață, orientându-și privirile și către alte zări, europene în speță, decât cele tradiționale (adică orientale) de până atunci. Totodată, este perioada care a marcat sedimentarea și fortificarea conștiinței naționale românești, perioada „acumulărilor cantitative”, care aveau să asigure „saltul calitativ” realizat de aceeași societate la mijlocul veacului al XIX-lea.

Elaborarea, definitivarea și intrarea în vigoare, la începutul deceniului IV al aceluiași secol, a *Regulamentului Organic* (legiuire asemănătoare pentru ambele Principate Române) a contribuit nu doar la asigurarea unui dialog sporit, îndeosebi în plan economic și comercial, cu lumea exterioară, grație prevederilor tratatului de la Adrianopol (1829), ci și la cimentarea legăturilor dintre românii de pe ambele maluri ale Milcovului, ca și de pe ambele versante ale Carpaților.

Unitatea etnică, lingvistică, ocupațională, de obiceiuri și credință între frații de aceeași obârșie a căpătat noi valențe și forme de expresie în deceniile imediat următoare, prin înmulțirea contactelor directe între reprezentanții noii generații, crescute în „larma ideilor nouă” (în expresia lui Alecu Russo) și prin mijlocirea culturii și a spiritualității, transformate în arme eficiente pentru atingerea obiectivelor naționale ce se conturau tot mai clar și spre care năzuiau cu toții. Revoluția pașoptistă, primul dintre acele examene de maturitate politică pe care noua generație a trebuit să-l dea, chiar dacă a fost înfrântă, a avut meritul de a solidariza pe românii de pretutindeni, indiferent de granițele politice arbitrare care-i țineau separați, în jurul unui program *național*. Obiectivele majore ale acestui program, atât sub aspect social, cât și sub cel național, au fost definitiv fixate atunci în calendarul marilor evenimente politice ale modernității românești din a doua jumătate a aceluiași secol.

Unitatea națională, mult înlesnită prin unitatea *legislativă* a celor două Principate extra-carpatice, prin intrarea în vigoare a *Regulamentului Organic*, în anii 1831-1832, urmată de unitatea *vamală* dintre Moldova și Țara Românească, înfăptuită la începutul anului 1848, a devenit posibilă sub regimul politic al ultimelor domnii pământene, instaurat în Principate ca urmare a Convenției ruso-turce de la Balta Liman (aprilie 1849). În pofida împrejurărilor politice interne și internaționale neprielnice din primii ani postrevoluționari, când restaurația la nivel continental părea să blocheze ori să descurajeze orice reluare a luptelor sau acțiunilor revendicative, reformatoare, în sens național, în Principate, mai ales în Moldova, cum observa istoricul Leonid Boicu, unul din

obiectivele fundamentale ale revoluției, Unirea, îmbrăcând haina culturală, a putut să se dezvolte și să atragă de partea crezului unionist energiile foștilor combatanți pașoptiști din întreg spațiul locuit de români.

Având o conduită politică mult deosebită față de omologul său muntean, Barbu Știrbei (1849-1856), care nu a îngăduit repatrierea tinerilor emigrați revoluționari în timpul mandatului său septenal, domnitorul Moldovei, Grigore Al. Ghica le-a permis tuturor revenirea în țară (între aceștia: Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Costache Negri, Alecu Russo, Alexandru Ioan Cuza, Dimitrie Rallet etc.) și chiar le-a încredințat ranguri sau funcții în administrație, transformând capitala țării, Iașii, în centrul spiritual al românimii și, totodată, în adevărat „stat-major” al luptei pentru unitate națională.

Nu întâmplător, deci, înfăptuirea acestui mare obiectiv național, Unirea Principatelor și crearea statului național român modern – pe fondul unor împrejurări politice externe favorabile asigurate de epilogul războiului Crimeii – este legat organic de Moldova și de capitala ei, care au și dat noului stat unitar, la 24 ianuarie 1859, pe întâiul ales al națiunii să-i conducă destinele: Alexandru Ioan Cuza. Iar „epoca Unirii”, definită astfel de istorici (A. D. Xenopol, Nicolae Iorga, Dan Berindei, Leonid Boicu, Gheorghe Platon ș.a.) deschisă de epilogul revoluției de la 1848-1849, încununată prin actul istoric al Unirii Principatelor și, mai ales, prin seria reformelor instituționale care au urmat, avea să consacre definitiv numele și performanțele unei generații de excepție în istoria națională, cunoscută ca generația unionistă.

Aceeași generație avea să conlucreze ulterior, după detronarea lui Al. I. Cuza și instaurarea monarhiei străine ereditare în România, prin persoana principelui Carol I de Hohenzollern (1866), în procesul continuării reformelor înfăptuite de regimul politic precedent, în direcția națională și a modernizării societății românești. Acestea sunt, pe scurt, câteva date sau repere semnificative ale epocii istorice, bogată în evenimente, fapte și acțiuni, asupra căreia m-am oprit în lucrarea de față, dar dintr-o perspectivă tematică sau analitică mai puțin

obișnuită și, poate, mai puțin importantă, dar indispensabilă totuși oricărei societăți. Este vorba de unul dintre mijloacele de întreținere a ordinii și siguranței publice, de combatere a actelor antisociale și a infracțiunilor de orice fel, pe cale legală, adică prin autoritățile și instituțiile investite special cu această misiune, respectiv prin mijlocirea arestului, a închisorilor publice sau sistemului penitenciar din societatea românească în epoca de referință.

Ar fi de observat, mai întâi, că tema selectată spre cercetare și aprofundare, urmând profilul instituției focalizate, nu a beneficiat prea mult de atenția istoricilor de profesie, încât cele câteva studii analitice și prea puținele sinteze ce i-au fost consacrate, semnate de autori ca: Gr. I. Dianu, Ștefan Arsenescu, I. Tanoviceanu, Traian Pop, Emanoil Gr. Constantinescu, Eugenia Economu, Constantin Rădulescu, Ovid Stănciulescu, Ștefan Stătescu, Ștefan Berechet, Gheorghe Ungureanu, Constantin C. Angelescu și, mai recent, I. Chiș (contribuțiile lor sunt cuprinse în bibliografia atașată lucrării) aparțin juriștilor, sociologilor sau politologilor. Ele sunt, desigur, importante și consistente în informații, dovedindu-se utile analistului de astăzi doar pe latura legislativă și/sau penală a anchetei științifice.

În al doilea rând, trebuie spus că preocupări ameliorative – la nivelul celor mai înalte autorități politico-administrative și al factorilor decizionali din Principatele Române – în domeniul ordinii publice, al pedepselor aplicate pentru săvârșirea feluritelor nelegiuiri, a crimelor și în general a faptelor antisociale, prin mijlocirea autorităților judiciare și a stabilimentelor penitenciare, au existat și în perioada anterioară *Regulamentului Organic*. Închisorile, deci, nu sunt un produs sau invenție a secolului al XIX-lea, ele existând, în forme, dimensiuni, locuri și timpuri diferite, în funcție de rigorile, cerințele și disponibilitățile fiecărei epoci istorice și ale fiecărui regim politic.

În al treilea rând, ar fi de remarcat faptul că odată cu intrarea în vigoare a celei dintâi legiuiri cu caracter constituțional în Principatele Române, în anii 1831-1832, se observă o preocupare sporită pe linie legislativă și administrativă,

din partea factorilor responsabili, pentru reformarea sistemului penitenciar preexistent, motivată fie de nevoia generală a conservării ordinii și liniștii publice odată cu înregistrarea progresului demografic, fie de gradul de creștere a infraționalității și a criminalității în societatea românească, către mijlocul secolului al XIX-lea. Este posibil însă ca și influența din afară, îndeosebi dinspre Franța, ilustrată în materie de drept atât în *Legiuirea sau Codul lui Caragea* din Țara Românească (1818), cât și în *Codul Calimach* din Moldova (1817), să fi exercitat oarecare presiune în direcția acestei reformări, cu atât mai mult cu cât și personajul central de care sunt legate mai toate proiectele sau încercările de „modernizare” a sistemului penitenciar în cele două Principate a fost un francez.

Este vorba de inginerul francez Ferdinand Dodun de Perrières, specialist în materie de ocne (de sare) și penitenciare, adus în Moldova, la începutul deceniului VI al secolului XIX, de către domnitorul Grigore Al. Ghica. Acestuia i s-a datorat, pe lângă ofertarea unui nou proiect de exploatare a sării la salinele de la Târgu Ocna, proiectarea închisorii centrale din Iași și întocmirea regulamentului de organizare și funcționare a acesteia, în timpul lui Grigore Al. Ghica, precum și elaborarea principalelor acte normative (legi și regulamente) în privința penitenciarelor din Principatele Unite, ulterior din România, în vremea lui Cuza Vodă și a lui Carol I, până la proclamarea Independenței de stat. Înaltul său profesionalism l-a menținut, deci, în funcția de consilier domnesc, pe domeniile enunțate, timp de peste două decenii, de la Grigore Al. Ghica și până la Carol I de Hohenzollern.

Pentru o cercetare mai atentă și mai cuprinzătoare a problematicii specifice regimului închisorilor din Principate și, apoi, din România în perioada construcției și a consolidării statului român modern (1831-1874), am convenit, împreună cu îndrumătorul științific al lucrării, să dezvolt analiza, pe temeiul informațiilor documentare la dispoziție, în cuprinsul a cinci capitole distincte.

Primul dintre acestea, l-am intitulat *Principatele Române la începutul secolului al XIX-lea. Orizont politic și statut juridic*. Folosind ca surse de

informare cele mai cunoscute studii analitice ori sinteze din literatura istorică și juridică, veche și nouă, consacrată celei de a doua jumătăți a secolului XVIII și primelor decenii ale veacului următor, ne-am îndreptat atenția spre câteva aspecte definitorii pentru situația țărilor române, în general, a Principatelor, în special, în contextul evoluției așa-numitei „chestiuni orientale”, de care era legată direct sau indirect soarta tuturor românilor.

De mare folos pentru deplina înțelegere a raporturilor internaționale în orientul european, a situației și locului românilor în desfășurările de forțe care au avut loc în această parte a lumii, afectând și Principatele, începând din ultimul pătrar al veacului „luminilor”, ne-au fost cunoscutele sinteze datorate istoricilor A. D. Xenopol, Nicolae Iorga, T. G. Djuvara, Andrei Oțetea, J. B. Duroselle, Leonid Boicu, Dan Berindei, Ștefan Ștefănescu, Gheorghe Platon, Mustafa Ali Mehmed, Veniamin Ciobanu, Apostol Stan, Gheorghe Cliveti, Alexei Agachi ș.a., ale căror titluri sunt cuprinse în *bibliografia* generală a lucrării de față.

Fără a detalia chestiuni asupra cărora vom reveni în cuprinsul acestui capitol, putem remarca o realitate istorică pusă în evidență de majoritatea analiștilor acestei perioade zbuciumate pentru români și anume că, pe fondul confruntărilor politice și militare din zonă, în care au fost antrenate nu numai cele trei mari Imperii vecine (Habsburgic, Otoman și Țarist), ci și puterile occidentale, Principatele au constituit adesea teatru de război. Drept urmare, Moldova a suferit două amputări teritoriale succesive, în anul 1775, prin pierderea Bucovinei în favoarea Austriei și, respectiv, a Basarabiei, în anul 1812, în favoarea Rusiei.

Totodată, în aceeași perioadă istorică agitată, statutul juridic de până atunci al Principatelor, guvernate de regimuri politice turco-fanariote, a cunoscut o schimbare ce s-a dovedit ulterior nu doar formală. Prin tratatul de pace de la Kuciuk-Kainargi, care încheia șase ani de conflict militar între Imperiile Otoman și Țarist (1768-1774), Rusia își impunea dreptul de protecție asupra tuturor creștinilor din Imperiul învins, inaugurând astfel protectoratul „de facto” asupra

Principatelor, întărit ulterior și printr-un protectorat „de jure” (Adrianopol, 1829). Pentru înțelegerea nuanțată a schimbării de statut juridic al Principatelor în aceeași etapă istorică am folosit, cu precădere, studiile istoricilor A. D. Xenopol, Leonid Boicu, Apostol Stan și Veniamen Ciobanu. Iar pentru aspectele mai semnificative ale ideologiei politice și a spiritualității românești, generate sub impulsul și ecourile Marii Revoluții franceze la scară continentală, deosebit de utile ne-au fost lucrările lui A. D. Xenopol, Vlad Georgescu, D. V. Barnovschi, Valeriu Șotropa, Nicolae Isar, Dan Berindei ș.a. Informațiile istorice generale și, îndeosebi, cele privitoare la contextul politic internațional le-am confruntat și suplimentat cu documentele cuprinse în cunoscuta colecție de izvoare inițiată de D. A. Sturdza, *Acte și documente relative la istoria renascerii României*, tom I-X, București, 1889-1909.

Cel de al II-lea capitol al lucrării, intitulat ***Regulamentul Organic – prima legiuire cu caracter constituțional a Principatelor Române***, este rezervat celei mai importante legi care marchează, în opinia multor istorici, începutul modernizării societății românești, cel puțin sub raport juridic. În pofida controverselor istoriografice generate de condițiile sau împrejurările istorice în care a fost elaborat, adică sub regimul ocupației armate țariste și al administrației politice provizorii a Principatelor Române între anii 1828 și 1834, *Regulamentul Organic* a însemnat o piatră de hotar în evoluția de ansamblu a societății românești în secolul al XIX-lea, consfințind pentru prima oară în istoria națională principiul modern al separării puterilor în stat. Chiar dacă acest principiu a avut mai mult o valoare teoretică, pentru că, în practică, aceste puteri au continuat să rămână în mâna domnitorului până în vremea Unirii Principatelor, *Regulamentul* – potrivit opiniilor specialiștilor (istorici și juriști) care l-au comentat – a constituit „un progres simțitor asupra stării haotice de mai înainte” (A. D. Xenopol).

Structura perfect asemănătoare a celor două Regulamente, unul pentru Moldova și altul pentru Țara Românească, elaborate în împrejurări istorice

identice, pe principii, temeuri și de către comisii organizate și conduse unitar, a asigurat o aplicare a legii și o evoluție cvasi-unitară a celor două Principate în deceniile imediat următoare. De aceea s-a și concluzionat că, prin introducerea *Regulamentului Organic* în societatea românească, s-a făcut primul pas pe calea unirii Principatelor, realizându-se unitatea lor legislativă.

Analiza nuanțată a acestei legiuiri și înțelegerea semnificației ei istorice ne-a fost mult înlesnită de consultarea, mai întâi, a ediției integrale a *Regulamentului Organic al Moldovei*, realizată de istoricii ieșeni Dumitru Vitcu, Gabriel Bădărău și Corneliu Istrati, precum și a studiilor preliminare incluse în aceeași ediție, datorate lui Constantin C. Angelescu, Iuliu C. Ciubotaru, Corneliu Istrati și Gheorghe Ungureanu. Desigur, nu au fost neglijate lucrările și studiile „clasice” în materie, aparținând lui A. D. Xenopol, Nicolae Iorga, I. C. Filitti, Al. Papadopol-Calimah, Pompiliu Eliade, Mihail Galan, Andrei Oțetea, etc., sau cele de dată mai recentă, semnate de Tudor Drăganu, Anastasie Iordache, Gheorghe Platon, Apostol Stan ș.a., toate fiind menționate în bibliografia generală a lucrării de față.

Capitolul al III-lea al lucrării privește ***Organizarea și administrarea sistemului penitenciar în Principate sub regimul Regulamentului Organic***, până la istorica Unire din 1859 și crearea statului național român modern. După o necesară retrospectivă asupra legislației penale, a formelor și condițiilor de aplicare a pedepselor în societatea românească premodernă, cu accent pe împrejurările pronunțării și aplicării pedepsei capitale, am analizat – pe baza principalelor acte normative (legi, regulamente, adrese, instrucțiuni) elaborate în deceniile de referință – starea generală a „grosurilor” sau a locurilor de arest existente pe lângă poliția târgurilor și a orașelor din țară, începând cu cele din capitală (București și Iași), precum și a celor din ținuturi.

Principala legiuire prin care s-a identificat perioada istorică, *Regulamentul Organic*, atât în Moldova cât și în Țara Românească, nu privea și nu soluționa în chip expres sistemul penitenciar din Principate, ci doar consfințea menținerea

pe mai departe a pedepsei capitale, categorisind și diversificând pedepsele în funcție de gravitatea infracțiunilor, dar și de statutul social al făptuitorilor. Important rămâne faptul că, prin noua legiuire, care nu elimina pedepsele corporale, erau abolite (cel puțin teoretic) „schingiuirile și toate sâlnicile mijloace pentru a sâli pe învinovățatul la vreo mărturisire”, precum și „osândirea prin ciuntire” (art. 355), pedepse prevăzute în codurile sau legiurile penale anterioare. Dar realitățile consemnate în referatele sau rapoartele întocmite periodic de diverși emisari sau reprezentanți ai autorităților administrative, trimiși să inspecteze locurile de detenție din cele două capitale, ori din țară, aveau să contrazică ulterior bunele intenții, semnalând mari diferențe între litera legii și aplicarea ei.

În aceeași situație s-a aflat și legislația complementară *Regulamentului*, ilustrată printr-o serie întreagă de proiecte sau încercări de reformare a „grosurilor” (însușite de cele două Adunări Obștești, de la Iași și București), mai întâi în capitale, apoi și în ținuturi, începând chiar din anul 1833. Dar, și atunci, ca și mai târziu, până în vremurile contemporane, s-a dovedit că de la idee la faptă este un drum prea lung și adesea blocat. Noile administrații „regulamentare”, reprezentate de Mihail Sturdza și Grigore D. Ghica, au avut alte priorități decât cele moștenite de la vechea administrație provizorie. Nu starea închisorilor sau „grosurilor”, ori regimul de viață și statutul celor închiși s-a aflat pe agenda de lucru a factorilor de decizie, ci problematica mult mai largă și mai complicată a societății românești, care avea să genereze nu peste mult timp revoluția de la 1848.

Abia după trecerea valului revoluționar și instalarea noilor domni în Principate, în conformitate cu prevederile Convenției de la Balta Liman (1849), Grigore Al. Ghica, în Moldova și Barbu Știrbei, în Țara Românească, se poate vorbi de o preocupare sporită a autorităților în direcția îmbunătățirii sistemului penitenciar de la noi. Aducerea unui specialist francez în țară – în persoana lui Ferdinand Dodun de Perièrres – de către domnitorul moldovean confirmă pe

deplin această afirmație. De numele inginerului francez, în această primă etapă reformatoare, se leagă elaborarea noului așezământ pentru închisoarea publică sau *temnița* din Iași, ale cărui prevederi au fost extinse asupra întregii rețele de aresturi și închisori din țară, asimilate întocmai și de autoritățile administrative de peste Milcov, precum și construcția și/sau definitivarea „castelului” de la Târgu Ocna, considerat cel mai temut loc de detenție din Moldova, unde își ispășeau pedeapsa, alături de alți condamnați, criminalii osândiți la închisoare pe viață, adică la o moarte lentă.

Pentru elaborarea acestui capitol, în afara celor câteva studii monografice sau analitice consacrate mai mult sau mai puțin temei (semnate V. A. Urechia, Radu Rosetti, Gr. I. Dianu, I. Tanoviceanu, Gheorghe Ungureanu, Constantin C. Angelescu, Dumitru Vitcu, Ovid Stănciulescu ș.a.), am considerat absolut necesară cunoașterea legislației și a actelor normative complementare aferente domeniului. Parte dintre acestea le-am găsit în cunoscuta colecție de documente *Uricariul* a lui Teodor Codrescu, altele în vechea sinteză a lui Manolache Drăghici (*Istoria Moldovei pe timp de 500 ani*, Iași, 1857) sau în colecția *Analelor Parlamentare* ale României și, cele mai multe, în *Manualul administrativ al Principatului Moldovei* (Iași, 1855). Informații interesante și mai puțin cunoscute am găsit în *Colecția de ofisuri domnești către Obșteasca Adunare a Moldovei și adresele acesteia de la anul 1834 până la 1848*, tipărită la Iași, în tipografia lui Gheorghe Asachi, în 1848. De un real folos pentru ilustrarea diferențelor sesizabile între textele actelor normative și aplicarea lor în materie de închisori mi-au fost dosarele consultate în fondurile de arhivă existente la Iași, îndeosebi fondurile: Secretariatul de Stat al Moldovei, Departamentul Lucrărilor Publice, Departamentul din Lăuntru, sau Primăria Iași. Câteva dintre acestea sunt reproduse în cuprinsul *Anexelor* din final.

În cel de al IV-lea capitol al lucrării, am urmărit ***Organizarea sistemului penitenciar românesc în perioada domniei lui Al. I. Cuza***. Mult mai bine fiind cercetate și cunoscute seria marilor reforme structurale inițiate și realizate de

primul domn ales de popor (în condițiile votului cenșitar) la 1859, problema închisorilor din Principatele Unite nu s-a înșris ca prioritate politică, pentru regimul nou instituit al lui Cuza Vodă, decât după recunoașterea Unirii, de către puterile garante, și în plan administrativ. Urmând exemplul înaintașului său la tronul Moldovei, domnul Unirii I-a numit (în fapt, I-a menșinut) în funcția de consilier pentru domeniul penitenciarelor din țară pe același inginer francez Ferdinand Dodun de Perrières, care, e de presupus că cunoștea foarte bine realitățile existente în închisorile românești după experiența acumulată în anii anteriori.

Promovând cu consecvență politica de centralizare și de uniformizare administrativă încă înainte de a primi dezlegare din partea puterilor garante și continuând-o mai apăsât după primirea acordului, Cuza și colaboratorii săi și-a îndreptat atenția și spre „marginea” societății, spre acele stabilimente de reeducare a vinovaților de toate spețele și gradele, numite pușcării. Astfel, la 7 august 1862, guvernul comun condus la acea vreme de Nicolae Kretzulescu, care deținea și portofoliul Internelor, a decis să adopte măsura reformării și uniformizării sistemului penitenciar, prin desființarea – cu începere de la 1 octombrie același an – a vechii administrații a temnițelor și intrarea în vigoare, de la aceeași dată, a noului *Regulament pentru organizarea serviciului stabilimentelor penitenciare și cele de binefacere din România*, act sancționat de domnitor prin decretul nr. 630 din 11 august același an. Documentul, elaborat și direcționat pe linia celorlalte multe și importante acte reformatoare, emise și aplicate imediat în cele două Principate, urmărea „nivelarea” și consolidarea, pe cale legislativă, a unității politico-administrative a noului organism național.

De fapt, este vorba de extinderea în Țara Românească a sistemului penitenciar din Moldova, nu pentru că acesta din urmă ar fi fost mai performant sau mai eficient în procesul pedepsirii și reeducării celor gășiți vinovați de felurite infracțiuni, ci pentru simplul motiv că autorul noului *Regulament* era unul și același personaj care elaborase mai vechiul *Așezământ* pentru închisoarea

centrală din Iași (1855), în vremea lui Grigore Al. Ghica, inspectorul francez Fernand Dodun de Perrières, despre care am pomenit mai sus. Analiza atentă a cuprinsului acestui regulament, cu evidențierea elementelor de noutate introduse în legislația penală – ilustrată prin *Codul Penal* și *Codul de procedură penală* adoptate doi ani mai târziu – și în sistemul penitenciar, ne-a înlesnit înțelegerea progresului înregistrat în domeniu, dar și a limitelor (materiale) dictate de împrejurările istorice specifice. Un paragraf special din acest capitol am rezervat preocupărilor mai puțin cunoscute în acest domeniu ale lui Mihail Kogălniceanu (asemănătoare sau complementare celor invocate anterior de Anastasie Panu) în dubla-i calitate de prim-ministru și de ministru de Interne.

Adăugate tuturor celorlalte inițiative și preocupări legislative cu caracter ameliorativ și modernizator, care au caracterizat scurta dar fructuoasă domnie a lui Al. I. Cuza, *Regulamentul pentru organizarea serviciului stabilimentelor penitenciare și de binefaceri din România*, din 11 august 1862, ca și *Regulamentul general pentru arestele districtuale din toată țara*, din 22 aprilie 1864, ilustrează faptul că, indiferent de natura domeniului focalizat, generația politică de atunci și-a făcut datoria cu onestitate. În frunte cu strălucita echipă de colaboratori adunată în jurul primului domn ales de națiune în 1859, clasa politică românească – din care s-a detașat Mihail Kogălniceanu – nu numai că a conștientizat necesitatea acută a reformelor în cadrul noului organism național, pentru reducerea decalajului existent față de standardele valorice ale Europei occidentale, dar a și încercat, cu multe și însemnate reușite, să traducă intenția și voința în fapte.

Ca surse de informare pentru această parte a tezei am utilizat, pe lângă cele mai cunoscute lucrări (monografii sau studii analitice) consacrate epocii Unirii și lui Cuza Vodă, semnate de istoricii A. D. Xenopol, Constantin C. Giurescu, Gheorghe Zane, Constantin C. Angelescu, Dan Berindei, Leonid Boicu, Gheorghe Platon, Dumitru Vitcu, Nichita Adăniloiaie ș.a., principalele colecții de izvoare legislative editate de I. M. Bujoreanu sau Constantin Hamangiu, precum

și studiile istorico-juridice reprezentative deja amintite, datorate lui Gr. I. Dianu, Ovid Stănciulescu, I. Chiș, I. Tanoviceanu ș. a., cuprinse, de asemenea, în bibliografia acestei lucrări. Aceștia le-am adăugat câteva informații noi extrase din fondurile arhivistice menționate, menite a întări sau ilustra mai bine cazuistica și observațiile din text.

În sfârșit, capitolul al V-lea al tezei este consacrat ***Reformării sistemului penitenciar din România în primul deceniu al monarhiei constituționale***. Sub regimul politic al monarhiei constituționale, a existat o preocupare majoră de asigurare a continuității organizatorice și instituționale în mai toate domeniile vieții publice, în ciuda instabilității guvernamentale, a agitațiilor și a frământărilor care au afectat destul de mult societatea românească în primii ani ai domniei lui Carol I. Oricât de marginal sau de lipsit de transparență și de utilitate pentru progresul general va fi fost domeniul penitenciar, ilustrat în lucrarea de față prin situația închisorii din Iași, socotită reprezentativă pentru întreg sistemul, cazul acestei instituții avea să-și facă loc în preocupările organelor legislative și decizionale.

Noul cadru politic și juridic consacrat prin prima *Constituție* modernă a țării, adoptată în vara anului 1866, a deschis seria unor adaptări sau modificări și în legislația regimului penitenciar, consfințind, înăsprind sau, după caz, diminuând registrul și regimul pedepselor aplicate diverselor categorii de vinovații și de vinovați aflați în stare de arest sau condamnați definitiv, pe diferite termene, și ispășindu-și pedeapsa într-una din numeroasele închisori publice existente la acea dată în România. Iar factorul de unitate și de continuitate a sistemului penitenciar, adaptat noilor cerințe sau posibilități ale societății românești, a rămas același specialist francez, Ferdinand Dodun de Perrières.

Pe fondul unei controversate relaxări a legislației specifice în domeniu – în condițiile în care prin *Codul Penal* din decembrie 1864 al lui Cuza fusese abolită pedeapsa supremă, fiind menținută doar în *Codul de justiție militară*, pe

timp de război – infracționalitatea a sporit în România, cauzată și de toleranța crescută a instanțelor de judecată. Asemenea realitate a fost constatată prin înmulțirea cazurilor de recidivă. Dar recidivele s-au datorat și altei cauze, nu mai puțin importantă și anume organizarea defectuoasă, „tradițională” sau învechită, a închisorilor pe sistemul cvasi-generalizat al penitenciarelor mixte pentru condamnații închiși pentru felurite infracțiuni, judecate din perspectiva gravității faptelor comise.

După scurgerea perioadei de instabilitate politică și guvernamentală care a afectat primii ani ai regimului monarhiei constituționale, Carol I anunța Corpurile legiuitoare, în toamna anului 1871, că va supune spre dezbateră unele proiecte de legi vizând modificarea regimului penitenciar din România, regim care se baza pe sistemul celular mixt, considerat depășit de vreme. Intenția a fost însă amânată din motive pe care nu le cunoaștem, dar le putem presupune (alte urgențe sau rațiuni vor fi intervenit), încât abia peste doi ani, în noiembrie 1873, chestiunea închisorilor a revenit, ca temă legislativă, în cuprinsul mesajului domnesc către Parlament. Luând act de așteptarea guvernului condus de conservatorul Lascăr Catargiu, Parlamentul țării a votat în aceeași sesiune *Legea asupra regimului închisorilor din România*, sancționată de Carol I la 26 ianuarie 1874 și publicată în „Monitorul Oficial” din 1 februarie același an.

Prin această lege, penitenciarele din țară, puse sub autoritatea nemijlocită a Ministerului de Interne, erau împărțite în două mari categorii: de prevenție și de „osândă”, acestea din urmă fiind de mai multe „clase”, în funcție de gravitatea faptelor pentru care au fost pronunțate pedepsele. Regimul de detenție pentru „preveniți” sau „acuzati” reclama existența, în fiecare reședință de județ, a unei închisori cu acest profil, organizată prin mijloacele și răspunderea autorităților locale, cu mențiunea că supravegherea sau paza interioară trebuia asigurată, pe „despărțituri”, de persoane de același sex cu arestații. Pentru cazurile cele mai grave, respectiv pentru osândiții la *muncă silnică*, legea impunea obligativitatea unor închisori speciale, plasate „pe lângă salinele în

exploatare, mine, porturi sau alte stabilimente de lucrări publice”, unde condamnații erau constrânși să muncească, îndeosebi la tăierea sării.

În privința închisorilor pentru femei – câtă vreme numărul condamnatelor se menținea redus – acestea puteau servi drept loc de ispășire a pedepsei, în comun, atât pentru cele care trebuiau să execute munca silnică, cât și pentru cele de la reclusiune sau corecție. Atenție specială acorda legiuitorul închisorilor pentru minori. Considerat, probabil, segmentul social cel mai vulnerabil și mai predispus la infracțiuni sau delikte pedepsite de codul penal, dar și cel mai recuperabil din perspectiva vârstei condamnaților, minorii erau închiși în locații speciale, numite *case de educațiune corecțională*.

Despre costurile și responsabilitățile materiale reclamate de întreținerea sistemului penitenciar național, statul își asuma cheltuielile de construcție, de reparații și de întreținere a închisorilor pentru munci silnice, de reclusiune și de corecție, ale caselor „de educațiune corecțională” și ale închisorilor pentru recidiviști. În schimb, cheltuielile aferente construirii, reparațiilor și întreținerii stabilimentelor pentru preveniți și acuzați, situate pe lângă fiecare tribunal, precum și cele necesare închisorilor de prin plăși sau comune, incluzând obligațiile de transport al osândiților de la un stabiliment la altul, cădeau în sarcina administrațiilor locale (județene).

Un nou *Regulament general pentru penitenciarele centrale*, adoptat la 24 mai 1874 și cumulat cu documentele similare pentru *arestele preventive* din 14 mai 1876, respectiv cu cel deja existent pentru *Casa centrală de corecțiune pentru minori*, au fost puse în aplicare și au rămas multă vreme neschimbate. Regulamentul, fără a revoluționa sistemul penitenciar din România, fiind elaborat și adoptat sub același și de același înalt responsabil specialist adus din Franța pentru reformarea domeniului, detalia, practic, măsurile necesare pentru aplicarea legii în litera și spiritul ei. Desigur, toate detaliile și aspectele cuprinse în aceste acte normative sunt atent analizate în cadrul capitolului final, pe

temeiul textelor respective, extrase din cunoscutele colecții de izvoare juridice editate de I. M. Bujoreanu și Constantin Hamangiu.

Pentru corecta lor interpretare, am apelat și la studiile sau lucrările în domeniu semnate de Emanoil Constantinescu, Șt. Arsenescu, Em. Antonescu, Constantin Rădulescu, M. I. Tălăngescu, L. Elefterescu, V. Gabrielescu, Ovid Stănciulescu și, desigur, Gr. I. Dianu, cărora le-am adăugat propriile observații sau opinii. Cu siguranță, constatările noastre pot fi marcate de posibile asocieri (involuntare) cu situația din închisorile de azi și starea actuală a sistemului penitenciar din România, care, în multe privințe, reamintesc și redimensionează probleme sau condiții frecvent întâlnite în deceniile de mijloc ale secolului al XIX-lea, când a început de fapt procesul reformării în domeniu.

Fără a avea pretenția unei abordări exhaustive a problematicii pe care tema o reclamă sau o presupune și fără a cuprinde întreaga bibliografie aferentă, limitată, cu mici excepții, doar la cea românească (bogată, dacă nu și variată), lucrarea de față încearcă să evidențieze resorturile legislative și rațiunile politico-administrative care au stat la baza proiectelor de reformă, în sens modern, a sistemului penitenciar din societatea românească în perioada construcției naționale, a formării și consolidării statului unitar român. Încercările n-au lipsit, unele chiar au prins viață, altele s-au dovedit inconsistente, paleative sau iluzorii. Pentru că, spre deosebire de alte domenii, cu impact și însemnătate sporită pentru societate, în general (precum cele economice, sociale, politice, spirituale etc.), problema închisorilor a fost și a rămas, totuși, una marginală pe agenda de lucru a autorităților competente și a factorilor politici responsabili.

Concluzionând, în perioada cuprinsă între anii 1831 și 1874, semnificând o etapă foarte importantă din procesul construcției naționale, putem afirma că – în pofida îndelungatei cooperări a autorităților cu un recunoscut specialist străin în materie – progrese spectaculoase în domeniul sistemului penitenciar românesc nu s-au înregistrat, decât doar sub aspect legislativ. Altfel spus,

modernizarea s-a vădit mai mult conceptual, în legislație cu precădere și mai puțin în teren, sau în practica curentă. Starea deplorabilă a întregului sistem, constatată periodic, a reclamat mereu măsuri ameliorative, reparatorii adesea, pe direcții multiple: materiale, tehnico-administrative, sanitare, organizatorice, punitive, recuperatorii, etc., în conformitate cu cerințele sau normele progresului social pentru etapa istorică respectivă.

Preocupări de reformare a sistemului au existat, încercări de părăsire a tradiției învechite ce guvernau domeniul s-au efectuat, dar măsuri concrete care să însoțească bunele intenții ale factorilor decizionali au fost, din păcate, prea puține, în afara celor legislative. Neglijarea unui domeniu mai puțin expus interesului public și politic, subfinanțat ori slab finanțat de la buget, mai curând menit a se autofinanța și a perpetua, astfel, norme sau obiceiuri cutumiare (generatoare de abuzuri) în locul noilor acte legislative, s-a prelungit mult în timp, ulterior și în spațiu, încărcând astfel agenda de lucru a generației de politicieni care a pus bazele României Mari.

Iar transferul Direcției generale a penitenciarelor din administrarea Ministerului de Interne, în cea a Ministerului Justiției – prin legea din 23 martie 1914 – avea să asigure, între altele, exercitarea autorității în domeniu de către un singur factor decizional, creând premisele unei mai bune organizări interne, unei sporite preocupări și responsabilizări la nivelul tuturor eșaloanelor și, poate, unei mai bune corespondențe între caracterul punitiv al pedepselor aplicate și efectul lor recuperator în plan educațional.

BIBLIOGRAFIE

IZVOARE

a. Inedite

Serviciul Județean Iași al Arhivelor Naționale. Fonduri:

- *Secretariatul de Stat al Moldovei*
- *Departamentul din Lăuntru (Ministerul de Interne) al Moldovei*
- *Departamentul Lucrărilor Publice*
- *Primăria Iași*

b. Edite

- *Acte și documente relative la istoria renascerii României*, vol. I-X, editate de D. A. Sturdza ș.a., București, 1889-1909;
- *Analele Parlamentare ale României*, vol. I/1, *Obșteasca Adunare Extraordinară de revizuire a Reglementului Organic a Țării Românești*, București, 1890; vol. II/1, *Obicinuita Obștească Adunare a Țării Românești*, Legislatura I, București, 1892; vol. III/2, *Obicinuita Obștească Adunare a Moldovei*, legislatura I, București, 1893; vol. III/2, *Obicinuita Obștească Adunare a Moldovei*, sesiunea 1832-1833, București, 1893; vol. IV, partea a II-a, *Obicinuita Obștească Adunare a Țării Românești*, sesiunea 1834-1835, București, 1895;
- Boerescu, Vasile, *Codicele române sau colecțiune de toate legile României*, vol. I, cuprinzând *Codicele civil*, *Procedura civilă*, *Codicele comercial*, *Codicele penal*, *Procedura penală*, Tipografia Laboratorilor Români, București, 1873;
- Bujoreanu, I. M., *Colecțiune de legiurile vechi și noi câte s-au promulgat până la finele anului 1870*, București, 1873;
- „Buletin. Foaia publicațiilor oficiale din Principatul Moldovei”, Iași, 1851-1856;

- Codul Calimach (1816-1817)*, ediție critică publicată de acad. A. Rădulescu, Editura Academiei, București, 1958;
- *Catagrafia fiscală a Moldovei din anul 1831*, editată de Corneliu Istrati, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2009;
- *Colecție de ofisuri domnești către Obșteasca Obicinuită Adunare a Moldovei și adresele acesteia de la anul 1834 la 1848*, Iași, Tipografia Institutul Albinei, 1848;
- Hurmuzaki, E., *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XVII, *Corespondență diplomatică și rapoarte consulare franceze (1825-1846)*, publicate de Nerva Hodoș, București, 1913;
- Legiuirea Caragea (1818)*, ediție critică publicată de acad. A. Rădulescu, Editura Academiei, București, 1955;
- Hamangiu, C., *Codul general al României (Codurile, legile și regulamentele uzuale în vigoare) 1856-1907*, vol. I, ediția a II-a, *Codurile*, București, Editura Librăriei Leon Alcalay, 1907;
- Idem, *Codul general al României*, vol. II, ediția a II-a, *Legi uzuale (1856-1900)*, București, Editura Librăriei Leon Alcalay, 1907;
- *Manualul administrativ al Principatului Moldovei, cuprinzător legilor și dispozițiilor introduse în țară de la anul 1832 până la 1855*, tom I, *Introducerea Regulamentului Organic*, Divanul Obștesc, Sfatul Administrativ și Departamentul din Năuntru, Iași, 1855;
- *Pravilniceasca Condică (1780)*, ediție critică publicată de acad. A. Rădulescu, Editura Academiei, București, 1957;
- *Regulamentul Organic al Moldovei*, ediție integrală, realizată de Dumitru Vitcu și Gabriel Bădărău, cu sprijinul lui Corneliu Istrati, Editura Junimea, Iași, 2004;
- *Uricariul*, publicate de Teodor Codrescu, vol. VIII, Iași, 1886; vol. IX, Iași, 1897; vol. XII, Iași, 1889.

LUCRĂRI GENERALE ȘI STUDII SPECIALE

- Agachi, Alexei, *Țara Moldovei și Țara Românească sub ocupație militară rusă (1806-1812)*, ediția a II-a, Editura Pontos, Chișinău, 2008;
- Angelescu, Constantin C., *Pedeapsa cu moarte la români în veacul al XIX-lea*, în vol. *Scrieri alese. Drept, istorie și cultură*, ediție și studiu introductiv de Dumitru Vitcu, Editura Junimea, Iași, 2005.
- Idem, *Manuscrisul original al Regulamentului Organic*, în vol. *Regulamentul Organic al Moldovei*, Editura Junimea, Iași, 2004;
- Antonescu, Em. *Personalul închisorilor*, în “Revista penală”, an. IV, nr. 1-2, București, 1925;
- Arsenescu, Ștefan, *Chestiunea penitenciarelor*, în “Curierul judiciar”, an V, nr. 32, București, 1896;
- Idem, *Chestiunea trecerii Administrației Închisorilor la Ministerul de Justiție*, în “Revista penitenciară și de drept penal”, an III, nr. 1, București, 1914;
- Idem, *Sistemul penitenciar și studiu asupra închisorilor din România*, Tipografia „Aurora”, București, 1905;
- Idem, *Munca în închisori (munca penală)*, București, 1922;
- Idem, *Femeia criminală – Închisoarea de femei Plătărești*, în „Revista penitenciară și de drept penal”, an IV, nr. 8, București, 1915.
- Idem, *Reforma penitenciară*”, în „Revista penitenciară și de drept penal”, an III, nr. 6-9, București, 1914;
- Aslan, Th. C., *Finanțele României de la Regulamentul Organic până în prezent, 1831-1905*, București, 1905;
- Banciu, Angela, *Istoria vieții constituționale în România (1866-1991)*, București, 1996;
- Barnovschi, D. V., *Originile democrației române. „Cărvunarii”. Constituția Moldovei de la 1822*, Iași, 1922;

- Bădărău, Gabriel, *Academia Mihăileană (1835-1848). Menirea patriotică a unei instituții de învățământ*, Editura Junimea, Iași, 1987;
- Berechet, Ștefan, *Judecata la români până în secolul al XVIII-lea*, București, 1926;
- Berindei, Dan, *Românii și Europa. Istorie, societate, cultură*, vol.I, secolele XVIII-XIX, București, 1991;
- Idem, *Românii și Europa în perioadele premoderne și modernă*, Editura Academiei, București, 1997;
- Idem, *Constituirea statului național român în context european*, în vol. *Cuza Vodă. In Memoriam*, coord. L. Boicu, Gh. Platon, Al. Zub, Editura Junimea, Iași, 1973;
- Bezviconi, Gh., *Călători ruși în Moldova și Muntenia*, Institutul de Istorie Națională, București, 1947;
- Bodea, Cornelia, *1848 la români. O istorie în date și mărturii*, vol. II, Editura Enciclopedică, București, 1988;
- Boicu, Leonid, *Geneza „ chestiunii române ” ca problemă internațională*, Editura Junimea, Iași, 1976;
- Idem, *Austria și Principatele Române în vremea războiului Crimeii. 1853-1856*, Editura Academiei, București, 1974;
- Idem, *Adevărul despre un destin politic: domnitorul Grigore Alexandru Ghica (1849-1856)*, Editura Junimea, Iași, 1973;
- Cernovodeanu, Paul, *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea. Serie nouă*, vol. II (1822-1830), Editura Academiei, București, 2005;
- Chiș, I., *Istoria penitenciarelor – ieri și azi*, Editura A. N. I., București, 2003;
- Idem, *Reforma penitenciară din România*, Editura Ando-Tours, Timișoara, 1997;
- Idem, *Condiția de deținut*, în „ Revista de știință penitenciară”, nr. 3/ 11, București, 1992;

- Cliveti, Gheorghe, *Concertul European. Un experiment în relațiile internaționale în secolul XIX*, Editura Enciclopedică, București, 2006;
- Constantinescu, Emanoil Gr., *Evoluția regimului penitenciar în România cu referințe la trecutul penitenciarelor din Europa și America*, Editura „Tiparul Românesc”, s.a.
- Ciobanu, Veniamin, *Statutul juridic al Principatelor Române în secolul al XVIII-lea*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2001;
- Idem, *Jurnal ieșean la sfârșit de veac*, Editura Junimea, Iași, 1980;
- Idem, *La granița a trei Imperii*, Editura Junimea, Iași, 1985;
- Idem, *Problema orientală. 1856-1923*, Editura Junimea, Iași, 1999;
- Ciubotaru, Iuliu, *Lucrări și proiecte în vederea elaborării Regulamentului Obștesc al Moldovei din anul 1827*, în „Anuarul Institutului de Istorie A. D. Xenopol”, tom XXXVIII, Iași, 2001;
- Drăganu, Tudor, *Începuturile și dezvoltarea regimului parlamentar în România până la 1916*, Cluj-Napoca, 1991;
- Dianu, Gr. I., *Istoria închisorilor din România. Studiu comparativ. Legi și obiceiuri*, Tipografia Curții Regale, București, 1900.
- Idem, *Criminalitatea și cauzele ei în România. Studiu social și de moravuri*, București, Tipografia Curții Regale, 1905;
- Djuvara, Neagu, *Între Orient și Occident. Țările Române la începutul epocii moderne*, Editura Humanitas, București, 1995;
- Dobrovici, G. M., *Istoricul dezvoltării economice și financiare a României*, București, 1935, p. 121 și urm.
- Drăghici, Manolache, *Istoria Moldovei pe timp de 500 ani. Până în zilele noastre*, tom II, Iași, 1857;
- Economu, Eugenia, *Istoricul penitenciarelor de femei din România și diverse contribuțiuni de știință penitenciară bazate pe experiență practică*, Tipografia și legătoria Penitenciarului Văcărești, București, 1930.

- Elefterescu, Luca D., *Reforma sistemului penitenciar*, în „Dreptul”, an XXI, nr. 53, București, 1892;
- Eliade, Pompiliu, *Histoire de l'esprit publique en Roumanie au dix-neuvième siècle*, tome premiere (1821-1829, Paris, 1905;
- Idem, *La Roumanie au XIX-e siècle, II, Les trois présidents plénipotentiaires (1828-1834)*, Paris, 1914;
- Filitti, Ion C., *Domniile române sub Regulamentul Organic, 1834-1848*, București, 1915;
- Idem, *Frământările politice și sociale în Principatele Române de la 1821 la 1828*, București, 1932, p.159.
- Idem, *Corespondența consulilor englezi din Principate, 1828-1836*, în „An.Acad.Rom.Mem.Sect.Ist”, tom XXXVIII, București, 1934;
- Idem, *Despre vechiul drept penal român*, București, 1928;
- Florescu, Radu R., *The Struggle against Russia in the Romanian Principalities, 1821-1854*, München, 1962;
- Idem, *Romania and the Origins of the Crimean War*, în vol. *Essays on Romanian History*, The Center for Romanian Studies, Iași-Oxford-Portland, 1999;
- Foucault, Michel, *A supraveghea și a pedepsi: nașterea închisorii*, traducere de Ghiu Sorin, Editura Humanitas, București, 1997;
- Gabrielescu, Virgil M., *Instrucția și educația în închisorile noastre*, în „Revista penitenciară și de drept penal”, an IV, nr. 8, București, 1915;
- Galan, Mihail, *Dificultățile aplicării Regulamentului Organic în Moldova*, în „Cercetări istorice“, Iași, 1933-1934;
- Georgescu, Vlad, *Memorii și proiecte de reformă în Principatele Române (1761-1830)*, Editura Academiei, București, 1970;
- Idem, *Ideile politice și iluminismul în Principatele Române (1750-1830)*, Editura Științifică, București, 1972;

- Iordache, Anastasie, *Principatele Române în epoca modernă*, vol.I-II, Editura Albatros, București, 1996;
- Idem, *Originile și constituirea Partidului Conservator din România*, București, 1999;
- Idem, *Dominare politică sub imperativul modernizării Principatelor Române. Caracterul și scopul Regulamentelor Organice*, în „Revista Istorică”, VII, nr.9-10, București, 1996;
- Iorga, N., *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. VIII, București, 1903;
- Idem, *Istoria românilor prin călători*, ediție de Adrian Angheliescu, Editura Minerva, București, 1981;
- Idem, *Locul românilor în istoria universală*, ediție de Radu Constantinescu, Editura Minerva, București, 1985;
- Isar, Nicolae, *Istoria modernă a românilor (1774-1848)*, partea I-a, Editura Fundației „România de mâine”, București, 2001;
- Kretzulescu, Nicolae, *Amintiri istorice*, Editura ziarului „Universul”, București, 1940;
- Iscru, G. D., *Revoluția română din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu*, ediția a II-a, București, 1996;
- Kotzebue, W. de, *Din Moldova, tablouri și schițe din 1850*, Iași, 1920;
- Lemny, Ștefan, *Românii în secolul al XVIII-lea. O bibliografie*, Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași, 1988;
- Idem, *Sensibilitate și istorie în secolul XVIII românesc*, Editura Meridiane, București, 1990;
- *Memoriile Principelui Nicolae Suțu, mare logofăt al Moldovei, 1798-1871*, traducere, note și comentarii de Georgeta Penelea-Filitti, București, 1997;
- Mustafa Ali Mehmed, *O nouă reglementare a raporturilor Moldovei și Țării Românești față de Poartă în 1792 (O carte de legi – Kanunname – în limba turcă)*, în „Studii. Revistă de istorie”, XX, nr. 4/ 1967, p. 702-707;

- Idem, *Istoria turcilor*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976;
- Naum-Inam, I., *Reforma penitenciarelor*, în „Revista judiciară”, an IV, nr. 8, București, 1907;
- Obedenaru, V. Constantin, *Considerațiuni asupra evoluțiunii dreptului penal în raport cu regimul nostru penitenciar*, București, 1896;
- Oțetea, Andrei, *Tudor Vladimirescu și revoluția din 1821*, București, 1972;
- Idem, *Contribution à la Question d'Orient*, București, 1930;
- Pastoureau, Michel, *Stofa diavolului. O istorie a dungii și a țesăturilor vârgate*, Traducere de Gabriela Scurtu Ilovan, Editura Institutul European, Iași, 1998;
- Platon, Gh., *Regulamentul Organic: operă de progres sau instrument de opresiune socială și națională ?* în vol. *De la constituirea națiunii la Marea Unire. Studii de istorie modernă*, vol. III, Ed. Universității „Al.I.Cuza”, Iași, 2000;
- Idem, *Domnitorul Mihai Sturdza și judecata istoriei*, în „Arhiva Genealogică”, II, nr. 3-4, Iași, 1996;
- Idem, *Locul lui Al. I. Cuza în istoria națională*, în vol. *Posteritatea lui Alexandru Ioan Cuza*, coord. Oltea Rășcanu-Grămăticu, Ed. Sfera, Bârlad, 2009;
- Platon, Gh., Platon, Alexandru Florin, *Boierimea din Moldova în secolul al XIX-lea. Context european, evoluție socială și politică*, Ed. Academiei, București, 1995;
- Platon, Gh. Și colab., *Cum s-a înfăptuit România modernă*, Ed. Universității „Al.I.Cuza”, Iași, 1993;
- Pop, Octavian, *Despre penitenciar. Note de curs*, Timișoara, 2001;
- Pop, Traian, *Drept penal comparat. Penologie și știință penitenciară*, vol. I-III, București, 1924;
- Popa, Anghel, *Renașterea armatei pământene în Moldova, 1829-1859*, Câmpulung-Moldovenesc, 1995;

- Radianu, Al., *Penitenciarele*, în rev. "Curierul judiciar", an V, nr.37, București, 1896;
- Talangescu, M. I., *Reforma penitenciară*. Raport adresat Direcției Generale a Închisorilor, Tipografia „Lupta”, București, 1892;
- Teodorescu, C., *Istoricul Ocnelor Mari în trecut cu biografia celor mai vestiți criminali*, București, 1897;
- Rădulescu, C., *Studiu penal comparat asupra trecerii administrațiunii închisorilor sub dependența Ministerului de Justiție*, București, 1910;
- ****România în relațiile internaționale (1699-1939)*, coord. L. Boicu, Gh. Platon, V. Cristian, Editura Junimea, Iași, 1980;
- Russu, V. M., *Din frământările politice ale perioadei de instabilitate guvernamentală și parlamentară (1866-1871). Încercări de revizuire a Constituției*, în „Analele Științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași, serie nouă, secțiunea III-a, Istorie, tom XVI, 1970, fasc. 2, pp. 147-149;
- Idem, *Cauzele luptelor politice dintre grupările liberale și conservatoare în anii instabilității guvernamentale și parlamentare (1866-1871)*, în „Cercetări istorice”, serie nouă, tom VI-VII, Muzeul de Istorie a Moldovei, Iași, 1978-1979, pp. 411-437.
- Stanciu, Ion, Oncescu, Iulian, *România în timpurile moderne. Reperetele unei epoci*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2006;
- Stănciulescu, Ovid, *Cercetări asupra regimului penitenciar român din veacul al XIX-lea, cu un studiu necunoscut al lui Constantin Moroiu*, Tipografia Fondul Cărților Funduare, Cluj, 1933;
- Stătescu, Ștefan, *Câteva cuvinte asupra regimului nostru penitenciar*, Tipografia „Gutenberg”, București, 1895;
- Sion, George, *Suvenire contimpurane*, Tipografia Academiei Române, București, 1888;
- Stan, Apostol, *Protectoratul Rusiei asupra Principatelor Române, 1774-1856. Între dominație absolută și anexiune*, Editura Saeculum, București, 1999;

- Suțu, N., *Notiții statistice asupra Moldovei*, traducere de Teodor Codrescu, Iași, Tipografia „Buciumul român”, 1852;
- Șotropa, V., *Proiectele de constituție, programele de reformă și petițiile de drepturi din Țările Române în secolul al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, București, 1976;
- Tanoviceanu, I., *Ori închisoare pe datorii ori faliment pentru civili*, Tipografia ziarului „Curierul judiciar”, București, 1903;
- Idem, *Criminalitatea în România după ultimele publicațiuni statistice*, extras din „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice”, seria II, tom XXXI, București, 1909;
- Idem, *Un pericol național. Creșterea criminalității în România. Causele ei și mijloacele de îndreptare*, Tipografia Națională, Iași, 1896;
- Talangescu, M. I., *Reforma penitenciară. Raport adresat Direcției Generale a Închisorilor*, Tipografia „Lupta”, București, 1892;
- Teodorescu, C., *Istoricul Ocnelor Mari în trecut cu biografia celor mai vestiți criminali*, Editura Librăriei H. Steinberh, București, 1897;
- Teodorescu, Iulian, *Chestiuni de drept penal și știință penitenciară*, Tipografia „Gutenberg”, București, 1904;
- Timofte, Mihai, *România la 1870-1871. Monarhie sau Republică ?* Publicațiile Fundației „Petre Andrei”, Iași, 1996;
- Ungureanu, Gh., *Rufetul ocnelor din Moldova și revolta șavgăilor în 1843*, în „Studii și materiale de istorie modernă”, vol. I, București, 1957;
- Idem, *Pedepsele în Moldova la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea*, extras din „Întregiri. Buletinul Seminarului de Istoria vechiului drept român”, Iași, 1931;
- Urechia, V. A., *Istoria românilor*, vol. IX, București, 1898;
- Idem, *Justiția sub Ioan Caragea*, București, 1898;
- Vârtosu, Emil, *1821. Date și fapte noi*, București, 1932;

- Vintilă-Ghițulescu, Constanța, *Starea temnițelor la 1800*, în „Dilema veche”, an. 3, nr. 152, București, 22 decembrie 2006;
- Vitcu, Dumitru, Bădărău, Gabriel, *Moldova sub regimul ocupației rusești (1828-1834). Orizont politic*, în vol. *Regulamentul Organic al Moldovei*, ediție integrală realizată de Dumitru Vitcu și Gabriel Bădărău, cu sprijinul lui Corneliu Istrati, Editura Junimea, Iași, 2004;
- Vitcu, Dumitru, Pavel D. Kiselev în *Principatele Române (1829-1834): virtuțile și frustrările unui ocupant atipic*, în „Anuarul Institutului de Istorie «A.D.Xenopol»”, tom XLII, Iași, 2005;
- Idem, *Proiecte de reorganizare a exploatării ocnelor Moldovei (1832-1862)*, în „Cercetări istorice”, seria nouă, III, Iași, 1972;
- Idem, *Istoria salinelor Moldovei în epoca modernă (1832-1862)*, Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași, 1987;
- Vrăbiescu, Gheorghe, *Privire asupra dispozițiilor penitenciare din Vechiul Regat și provinciile alipite, precum și asupra noilor tendințe în această materie*, în „Revista de drept penal”, nr. 7-8, București, 1928.
- A. D. Xenopol, *Primul proiect de Constituțiune a Moldovei din 1822. originile Partidului Conservator*, București, 1898;
- Idem, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, ediția a III-a, vol. XI, București, 1930;
- Idem, *Domnia lui Cuza Vodă*, vol. I-II, Iași, 1903;
- Idem, *Războaiele dintre ruși și turci și înrăurirea lor asupra Țărilor Române*, ediție de Elisabeta Simion, Ed. Albatros, București, 1997.